

СУТНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ ПРИНЦИПУ КОНСПІРАЦІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНИХ ТА СЛІДЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ

Пасечник М. Л.

У статті визначено сутність і значення принципу конспірації в діяльності оперативних та слідчих підрозділів у рамках дій чинного кримінального процесуального законодавства, що фактично віднесло до компетенції органів досудового розслідування весь інструментарій оперативно-розшукової діяльності під назвою слідчі (розшукові) дії. Звернуто увагу на недосконалість закріплення у кримінальному процесуальному законодавстві статусу оперативних підрозділів та запропоновано відповідні зміни. Підтримано точку зору вчених, які вважають, що функціональна спрямованість діяльності оперативних підрозділів визначається характером функціональної спрямованості діяльності слідчого. Констатовано фактичне існування кримінально-правового інституту негласного розслідування як особливої форми досудового розслідування. Наголошено, що подальше розроблення методології здійснення такого розслідування – це актуальне завдання криміналістичної науки.

Ключові слова: конспірація, негласне розслідування, оперативні підрозділи, органи досудового розслідування, негласні слідчі (розшукові) дії.

В статті определена сущность и значение принципа конспирации в деятельности оперативных и следственных подразделений в рамках действий действующего уголовного процессуального законодательства, что фактически относит к компетенции органов досудебного расследования весь инструментарий оперативно-розыскной деятельности под названием следственные (розыскные) действия. Обращено внимание на несовершенство закрепления в уголовном процессуальном законодательстве статуса оперативных подразделений и предложены соответствующие изменения. Поддерживается точка зрения ученых, которые считают, что функциональная направленность деятельности оперативных подразделений определяется характером функциональной направленности деятельности следователя. Констатировано фактическое существование уголовно-правового института негласного расследования как особой формы досудебного расследования. Отмечено, что дальнейшая разработка методологии осуществления такого расследования – это актуальная задача криминалистической науки.

Ключевые слова: конспирация, негласное расследование, оперативные подразделения, органы досудебного расследования, негласные следственные (розыскные) действия.

In the article defined the entity and value of the principle of conspiracy in work of tactical and investigative subdivisions within current criminal procedural legislation is actual referred to competence of pre-judicial investigation organs all tools of operational search activities under the name investigative (search) actions. Special focus is faced to imperfection of consolidation in the criminal procedural legislation the status of operational subdivisions and offered corresponding changes. Also support the point of view to scientists who consider that the functional orientation of operational subdivisions activities is defined by the nature of the functional focus of investigator work. Determined the actual existence of criminal and legal institute of non-public investigation as special form of pre-judicial investigation. Mentioned that further methodology devel-

opment of such type investigation – is the urgent task of criminological science.

Key words: conspiracy, secret investigation, operational units, bodies of pre-trial investigation, secret investigative (search) actions.

Постановка проблеми. Кримінальний процесуальний кодекс України у ст. 41 певним чином закріпив статус оперативних підрозділів як учасників кримінального провадження, проте водночас зробив це доволі суперечливо. Наприклад, у п. 19 ст. 3 КПК вони як учасники кримінального провадження взагалі не згадуються, а сама ст. 41 КПК – «Оперативні підрозділи» – розміщена у параграфі 2 глави 3, що регламентує статус учасників з боку обвинувачення. Більшість вчених підтримується підхід щодо віднесення оперативних підрозділів до учасників кримінального провадження з боку обвинувачення [1, с. 6; 2, с. 259; 3, с. 333], здійснення ними кримінального переслідування [4], а також оперативно-розшукового переслідування [5], однак останнє як суб'єкт оперативно-розшукової діяльності, а не кримінального провадження. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» це питання не регламентує.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання визначення сутності і значення принципу конспірації у діяльності оперативних та слідчих підрозділів, а також власне місця оперативних підрозділів серед суб'єктів кримінального провадження активно досліджується у спеціальній літературі. Зокрема, ці проблеми розроблювали В.М. Бесчастний, І.В. Гловюк, М.А. Погорецький, О.О. Подобний, О.В. Римарчук, О.О. Сухачов, Д.М. Цехан, О.В. Швидкова, О.В. Швидкова та інші [1-6; 8; 14]. А проте ще й досі більшість аспектів зазначених проблем залишаються дискусійними.

Постановка завдання. Завданням статті є визначення сутності і значення принципу конспірації у діяльності оперативних та слідчих підрозділів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до ст. 41 КПК під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого. Слід повністю погодитися із думкою, що хоча співробітник оперативного підрозділу і користується повноваженнями слідчого під час виконання доручення на проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, проте він не наділений процесуальною самостійністю слідчого [6, с. 382]. Відповідно до відомчих інструкцій під час досудового розслідування кримінальних правопорушень слідчий надає відповідним оперативним підрозділам, а в разі створення слідчо-оперативних груп – конкретним співробітникам оперативного підрозділу, включеним до її складу, письмові доручення про проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій [7]. Співро-

бітники оперативних підрозділів не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями до слідчого, судді чи прокурора (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України). Доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом.

Необхідно приєднатися до точки зору тих вчених, які наголошують на певній вторинності діяльності оперативних підрозділів щодо діяльності слідчого, зокрема на обслуговуючому характері їхніх дій (крім підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, які, будучи одночасно і органами досудового розслідування, мають більше повноважень) [8, с. 112-113]. Відповідно, враховуючи положення КПК про обов'язковість виконання доручень слідчого та про те, що під час виконання доручень слідчого, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого, можна стверджувати, що функціональна спрямованість діяльності оперативних підрозділів визначається характером функціональної спрямованості діяльності слідчого. Відповідно, до повідомлення про підозру оперативні підрозділи здійснюють функцію розслідування у формі сприяння слідчому шляхом виконання доручень про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, а також сприяння слідчому під час проведення слідчих (розшукових) дій, а після повідомлення про підозру оперативні підрозділи здійснюють функцію кримінального переслідування у формі сприяння слідчому шляхом виконання доручень про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, під час проведення слідчих (розшукових) дій, здійснення розшуку підозрюваного.

Наведений перелік повноважень оперативних підрозділів у рамках кримінального провадження, власне повноваження, пов'язані з можливістю проведення під час досудового розслідування комплексу негласних слідчих (розшукових) дій, обумовлює необхідність у рамках сучасного наукового дискурсу з'ясувати сутність принципу забезпечення таємниці досудового слідства, а також дослідити такий принцип діяльності, розроблений у теорії оперативно-розшукової діяльності, як конспірація у роботі оперативних підрозділів.

Так, теорія оперативно-розшукової діяльності постійно наголошує на забезпеченні принципу конспірації як на невід'ємному складнику слідчих (розшукових) дій. В.М. Аتماжитов вважає, що цей принцип має реалізовуватися за умови дотримання таких правил: використання оперативно-розшукової інформації у кримінальному процесі шляхом надійного зашифрування джерел, засобів і методів її отримання; перехід до реалізації лише у разі забезпечення можливості виведення негласних працівників, які брали участь в оперативній розробці; категорична заборона долучення оперативної документації до матеріалів кримінального провадження [9, с. 72-73].

Необхідно зазначити, що перші із двох наведених правил забезпечення дотримання принципу конспірації, безперечно, актуальні і сьогодні. Водночас остання із наведених тез була відкоригована ще положенням КПК України (1960 р.), коли до ч. 2 його ст. 65 було

внесено доповнення, відповідно до якого протоколи з відповідними додатками, складені уповноваженими органами за результатами ОРЗ, визнавалися доказами [10]. Своєю чергою ст. 93 КПК України (2012 р.) передбачено процедуру збирання доказів, відповідно до якої таке збирання здійснюється сторонами кримінального провадження. Сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом провадження слідчих (розшукових) дій та НС(Р)Д, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій [11].

На сьогодні негласні слідчі (розшукові) дії (далі – НС(Р)Д) відповідно до ст. 246 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) – це різновид слідчих (розшукових) дій (далі – С(Р)Д), відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню [12]. НС(Р)Д проводяться у разі, якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати в інший спосіб, тобто шляхом проведення С(Р)Д, а також виключно у кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів.

Особливості проведення дій, передбачених главою 21 КПК, та введення до їх назви терміну «негласні», з одного боку, підкреслюють відмінності від «традиційного» інструментарію слідчого, яким є С(Р)Д, а з іншого – обумовлюють необхідність неухильного дотримання у їх здійсненні саме принципу конспірації.

Сьогодні принцип конспірації у проведенні як НС(Р)Д, так і оперативно-розшукових заходів обумовлює необхідність забезпечення таких трьох вимог:

1) про проведення цих дій не повинні знати особи, відносно яких вони здійснюються;

2) аналогічний підхід щодо працівників слідчих та оперативних підрозділів, які не є організаторами чи виконавцями НС(Р)Д;

3) суворе та неухильне забезпечення режиму секретності, як особливого порядку обігу тих документів та інших матеріальних носіїв інформації, що є власністю держави й охороняються Законами України «Про державну таємницю» і КПК [13, с. 325-327].

Можливості конспіративного проведення комплексу НС(Р)Д у рамках кримінального провадження, що надані законодавцем у ст. ст. 246, 253 КПК, які передбачають максимальний строк проведення такої дії у вісімнадцять місяців та момент повідомлення про факт і результати її проведення протягом дванадцяти місяців з дня припинення дії, але не пізніше звернення до суду з обвинувальним актом, дозволяють констатувати фактичне існування кримінально-правового інституту негласного розслідування як особливої форми досудового розслідування. Подальше розроблення методології здійснення такого розслідування – це актуальне завдання криміналістичної науки.

Висновки. Таким чином, доходимо висновку, що в умовах дії чинного кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства особливого значення в роботі як оперативних, так і слідчих підрозділів на сьогодні набуває дотримання принципу конспірації, який активно досліджується вченими [14]. Останні дослідження виявили, що конспірацію в діяльності оперативних підрозділів потрібно розуміти як систему

заходів, спрямованих на забезпечення негласності цієї діяльності. Метою конспірації є збереження у таємниці відомостей про факти, час, місця, об'єкти, методи та засоби проведення оперативно-розшукових заходів та НС(Р)Д, належність їх суб'єктів та використовуваних ними засобів, приміщень, транспорту, обладнання тощо до правоохоронних органів.

Література

1. Бесчастний В.М. Правила взаємодії слідчого з оперативними підрозділами із розкриття злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. Розкриття злочинів за новим Кримінальним процесуальним законодавством України: матеріали наук.-практ. конф., 8 листоп. 2012 р. / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2012. С. 6-8.
2. Римарчук О.В. Оперативні підрозділи: реалії нового кримінального процесуального законодавства України. Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ. 2013. №2. С. 257-261.
3. Цехан Д.М. Місце та роль оперативно-розшукової діяльності у кримінальному переслідуванні. Сучасні проблеми криміналістики: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю з дня народження д-ра юрид. наук, проф. В. П. Колмакова (м. Одеса, 27-28 верес. 2013 р.). Одеса, 2013. С. 332-335.
4. Левендаренко О.О. Сторони обвинувачення та захисту в контексті реалізації принципу змагальності у стадії досудового розслідування. Правничий часопис Донецького університету. 2012. №1. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=...
5. Цехан Д.М. Оперативно-розшукова діяльність та кримінальне переслідування: проблеми співвідношення (функціональний аспект) / Д.М. Цехан, І.В. Гловюк. Порівняльно-аналітичне право. 2013. №4. С. 345-349.
6. Швидкова О.В. Процесуальні повноваження оперативних підрозділів на стадії досудового розслідування. Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». 2013. Т. 26, №2-1 (ч. 2). С. 377-383.
7. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень: затв. Наказом МВС України № 700 від 14 серп. 2012 р.
8. Гловюк І.В. Кримінально-процесуальні функції: теорія методологія та практика реалізації на основі положень кримінального процесуального кодексу України 2012 р.: монографія. Одеса: Юридична література, 2015. 712 с.
9. Атажитов В.М. Требования, предъявляемые к реализации оперативно-розыскной информации. Межвузовский сборник научных трудов. Омск: ВШ МВД СССР, 1985. С. 70-73.
10. Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України: закон України від 21 червня 2001 р. № 2533-III. Електрон. дан. (1 файл). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
11. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012: за станом на 10. 06. 2012 р. № 4651а-17. Електрон. дан. (6 файлів). URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
12. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: Наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5.
13. Криміналістика: підручник. За ред. В.В. Тіщенко. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 556 с.
14. Сухачов О.О. Поняття конспірації в діяльності оперативних підрозділів. Форум права. 2014. № 4. С. 316-321.

*Пасечник М. Л.,
аспірант кафедри криміналістики
Національного університету
«Одеська юридична академія»*